

Over de 'zielemoorden' in de school...

Het ontstaan van de Nieuwe-Schoolbeweging

Dat de school het niet goed deed, was voor velen rond 1900 een vaststaand feit. Bakken kritiek kregen de school en de leerkracht over zich: de leerstof primeerde op het kind, het kind moest alles maar passief ondergaan, de school was levensvreemd, geen bewegingsvrijheid voor het kind, laat staan medezeggenschap krijgen of medeverantwoordelijkheid dragen,... Maar bovenal de pedagogische relatie volwassene-kind deugde niet. De leerkrachtenstijl was autoritair en dominerend. En daar zou met het begin van de 20ste eeuw verandering in gebracht worden. Het magische jaar 1900 was voor de pedagogie aangebroken...

Ellen Key en 'De eeuw van het kind'

Met het jaar 1900 was voor de Zweedse schrijfster Ellen Key – weliswaar één jaar te vroeg – de 20ste eeuw of de "eeuw van het kind" begonnen. In dat jaar publiceerde ze haar 'Barnets århundrade', vertaald als 'De eeuw van het kind'. Key was van goede komaf, was autodidacte, maar had weinig goede woorden voor wat er in de scholen gebeurde: ze sprak van 'zielemoorden in de school'. Key was vrouwenrechtenactiviste, dweepte met Rousseau en Nietzsche. Zij wenste nog min nog meer de zondvloed over de pedagogen en in de ark zou ze enkel Rousseau, Montaigne en nog wat pleitbezorgers van de kinderpsychologie opnemen. Revolutionair waren haar opvattingen over seksualiteit, abortus en euthanasie. Hierdoor moest het menselijk ras verbeterd worden en dat zou ook de kwaliteit van het kind ten goede komen. Ze deelde de mening van Rousseau die pleitte voor een natuurlijke opvoeding. *"Rustig en langzaam de natuur aan zichzelf overlaten en slechts toezien dat de omgeving het werk van de natuur ondersteunt, dat is opvoeding."*

Gemengd onderwijs moest er volgens haar komen, voor iedereen. Kleuters werden het best thuis opgevangen, desnoods in een kleuterschool, maar dan met onbeperkte vrijheid voor het

kind. Want bewegingsvrijheid voor het kind is belangrijk: daarom ook een tuin en een grote speelplaats op school, en vooral veel natuurlijke beweging door sport, spel, tuinwerk en handenarbeid.

Het werk van Key kreeg internationaal een belangrijke weerklank door de vertaling in vele talen.

Voorlopers

Was het Ellen Key die de kat de bel aanbond? Helemaal niet. De positie van het kind was al langer in vraag gesteld. Het onderwijs was al veel eerder

het voorwerp van kritiek en afwijzing. Rousseau had met de publicatie van 'Emile ou de l' éducation' in 1762 zowat heel Frankrijk op stelten gezet. Hij verwierp elk vastgelegd leerplan en pleitte voor een onderwijs dat helemaal aansloot bij de belangstelling en de behoeften van het kind. En Pestalozzi had begin 19de eeuw het onderwijs vernieuwd en met zijn school en zijn vernieuwde methodiek van lezen en rekenen model gestaan voor zowat de hele Europese onderwijs wereld. En ook Fröbel had vanaf halfweg de 19de eeuw een grote invloed gekregen door het spel als opvoedingselement te introduceren.

karikatuur van de oude opvoedingsstijl

De vertegenwoordigers van de Nieuwe-Schoolbeweging grepen graag terug naar deze pedagogen om hun pedagogisch handelen te funderen.

Hoe en waar het begon

Het verhaal van de Nieuwe-Schoolbeweging begint in Engeland. In 1889 stichtte Cecil Reddie in Abbotsholme een 'nieuwe' school. Raar maar waar: de vernieuwing begon in het secundair onderwijs. Reddie stichtte een 'public school', zeg maar een elitaire privé-school, die helemaal niet overeenstemde met de gang van zaken in de traditionele Engelse public schools. Programma en aanpak waren anders: een grote mate van zelfactiviteit bij de studie, een gezonde afwisseling van theorie en sport en handenarbeid, Latijn en Grieks werden vervangen door moderne talen, de sfeer was er familiaal en huiselijk, een behoorlijke mate van inspraak vanwege de leerlingen...

Abbotsholme, nog steeds een gevestigde internaatsschool in Engeland

En er volgden nog meer scholen en stichtingen. Een oud-leraar van Abbotsholme, John Badley, was het niet eens dat Reddie geen meisjes in zijn school toeliet. Badley stichtte op zijn beurt een school op Bedales Hill en maakte het onderwijs gemengd. Abbotsholme en Bedales bestaan trouwens nog als gevestigde internaatsscholen in Engeland.

En de leraar Duits op Abbotsholme was Hermann Lietz, een Duitser uit Jena. Vol lof over zijn ervaringen in Engeland keerde hij naar zijn heimat terug en schreef een boek: 'Emlohstobba, Roman oder wirklichkeit?' (Emlohstobba, anagram voor Abbotsholme). Lietz stichtte vanaf 1898 maar liefst drie nieuwe scholen in Duitsland, de zgn. Landerziehungsheime. Dat waren scholen op het platteland (ver van

'de stad', de 'riolen van het menselijke ras, zoals Rousseau schreef), met een huiselijk karakter en een harmonisch opvoedingsdoel. Leraars uit de school van Lietz trokken weg en stichtten op hun beurt scholen die een grote reputatie kregen als vernieuwingscholen, zoals bv. Paul Geheeb die de Odenwaldschule stichtte.

In Frankrijk stichtte Edmond Demolins in 1899 een 'école nouvelle' te Verneuil (Normandië). Zelfs in België was er een poging om een nieuwe school te stichten in Bierges door de Portugees Faria de Vasconcellos.

En er volgden nog meer nieuwlichters

Rond 1900 was het hek wel helemaal van de pedagogische dam. In veel Europese landen stichtte men vernieuwingscholen of werden bestaande scholen op een andere wijze georganiseerd of georiënteerd, Duitsland op kop.

Het Duitstalig gebied had sinds vele jaren een goede pedagogische reputatie: de Filantropijnen, de stichtingen van Francke in Halle, Pestalozzi, Fröbel, Herbart en de Herbartianen, ... Allen hebben ze hun stempel op het onderwijs gedrukt en hebben ze een grote uitstraling gekend.

In 1906 opende Berthold Otto zijn 'Hauslehrerschule' in Berlijn. Zijn methode steunde op de vraag en de leergerigheid van het kind. Zijn 'Gesamtunterricht' is de voorloper van Wereldoriëntatie. Hij inspireerde ongetwijfeld Petersen met zijn Jenaplan.

Het boek 'Rembrandt als Erzieher' van Julius Langbehn, dat een ongekend succes had in Duitsland, inspireerde Alfred Lichtwark om begin 20ste eeuw de 'Kunsterziehungstage' te organiseren. Hierdoor kregen de muzische vakken (tekenen, moedertaal, muziek, beweging) een enorme stimulans.

In München hervormde Georg Kerschensteiner het stadsonderwijs en lanceerde hij de idee van de 'Arbeitschule': een school waar handenarbeid op het programma stond als middel tot persoonlijkheidsvorming en om een goed staatsburger te worden.

In 1907 ging de 'Casa dei Bambini' in Rome van start onder de leiding van Dr. Maria Montessori, een arts. Haar

methode drong door in alle landen van Europa en tot in de Verenigde Staten. Daar was John Dewey actief als filosoof en schrijver. Zijn pedagogisch werk opende nieuwe perspectieven: de sociale dimensie in de opvoeding kreeg aandacht; de school moest afgestemd worden op de maatschappij, een maatschappij in het klein worden. Zijn leerling Kilpatrick lanceerde de projectmethode.

Rond dezelfde tijd begon Helen Parkhurst haar onderwijs te organiseren volgens het systeem van het contractwerk. Haar methode werd in de Amerikaanse stad Dalton toegepast, vandaar de naam Daltonplan.

Ook na de Eerste Wereldoorlog ontwikkelden zich pedagogische vernieuwingsinitiatieven. In de Duitse stad Jena hervormde Peter Petersen de oefenschool van de Herbartiaan Rein tot een vernieuwingschool: het jaarklassensysteem werd afgeschaft; leerlingen werden in 'stamgroepen' ingedeeld (drie leeftijden in één groep); gesprek, spel en viering stonden hoog in het vaandel geschreven; werken aan taal en rekenen verliep gedifferentieerd; Wereldoriëntatie was belangrijk.

Groepswork in de oefenschool van Petersen anno 1925

Bundeling van initiatieven: New Education Fellowship

Was de vernieuwing aanvankelijk erg lokaal en versnipperd, er volgde een initiatief waar pedagogische vernieuwers elkaar konden vinden.

In 1921 werd in Calais door Beatrice Ensor de New Education Fellowship gesticht. Via het tijdschrift 'The New Era' werden de vernieuwingsideeën verspreid over de wereld. De conferenties brachten onderwijsvernieuwers uit de hele wereld samen.

Ze werden gehouden in Montreux (1923), Heidelberg (1925), Locarno (1927), Helsingör (1929), Nice (1932) en Cheltenham (1936). De opkomst was telkens niet gering.

Binnen de New Education Fellowship speelde de Zwitser Adolphe Ferrière een vooraanstaande rol. Hij ontwierp o.a. criteria op basis waarvan een school het etiket 'Ecole nouvelle' kon dragen.

Tijdens een congres van de New Education Fellowship: Beatrice Ensor omringd door Decroly (uiterst links), Ferrière (uiterst rechts), Paul Geheeb (voorlaatste links),... baarden waren toen erg in trek.

De kruistocht tegen het Herbartianisme

Wie de Nieuwe-Schoolbeweging ter sprake brengt kan de relatie met het Herbartianisme niet verzwijgen. Vanaf 1870 heeft deze beweging in Duitsland - met ruime uitstraling naar Europa en de Verenigde Staten - een belangrijke impact gehad op de onderwijspraktijk. Herbartianen zoals Ziller, Voigt en Rein eisten het monopolie van de wetenschappelijkheid voor hun visie op en gedroegen zich erg onverdraagzaam tegenover ieder die er andere zienswijzen op nahield. Dit heeft ertoe geleid dat de vernieuwingspedagogen de Herbartiaanse principes afwezen, negeerden, verketterden of vurig bestreden. Maar het had veel weg van een vadermoord en de banden tussen de Nieuwe-Schoolbeweging en het Herbartianisme waren vaak groter dan men meestal heeft willen toegeven.

De stichter van Abbotsholme, Cecil Reddie, was in 1893 bij de Herbartiaan Wilhelm Rein in Jena op bezoek geweest en was laaiend enthousiast in Engeland teruggekeerd. In de doelstellingen en de didactische aanpak in Ab-

botsholme weerklonken Herbartiaanse ideeën. Reddie liet het jaar daarop één van zijn leraars in Jena gaan studeren. En Hermann Lietz, leraar in de puur Herbartiaanse oefenschool van Rein, werd uit Jena naar Engeland gehaald om bij Reddie te onderwijzen. Sommige auteurs gaan zelfs zo ver om Reddie een Engelse Herbartiaan te noemen.

Nog duidelijker wordt de invloed van het Herbartianisme bij een ander boegbeeld van de reformpedagogiek: John Dewey. Het is bekend dat het Herbartianisme in het laatste decennium van de negentiende eeuw in de Verenigde Staten een spectaculaire opgang maakte. In 1892 werd te Saratoga de "Herbart-Society" gesticht, nadien omgedoopt tot "Herbart-Society for the Scientific Study of Teaching" met John Dewey als bestuurslid. Een recente studie van Joop Berding toont aan dat Dewey met wat hij uit het Herbartianisme gedistilleerd heeft zijn eigen denken en handelen stevig impulsen gaf.

En het Jenaplan van Petersen kwam niet zo maar uit de lucht vallen. In 1923 volgde hij de Herbartiaan Rein op aan de universiteit van Jena en kreeg hiermee ook het bestuur van de oefenschool in handen. Aanvankelijk was Petersen zelfs gewonnen voor de Herbartiaanse didactiek, maar op aandringen van de ouders werd de oefenschool hervormd. En wie de geschiedenis van die oefenschool kent, zal opmerken dat Petersen met zijn hervormingen niet aansloot bij Rein, maar wel bij de pedagogische traditie die in de oefenschool van Jena door de oud-Herbartiaan Karl Volkmar Stoy in de periode van 1844 tot 1882 was ontstaan. En die pedagogische traditie was gekenmerkt door allerlei frisse pedagogische werkvormen zoals observeren, zelfwerkzaamheid, werk en spel, feesten, uitstappen en reizen. Stoy pleitte voor een familiale opvoedingsfeer, in de zin van het 'opvoedend onderwijs' van Herbart. Zo heeft het Herbartianisme alweer meegespeeld in het ontstaan van een vernieuwingsbeweging. De Nieuwe-Schoolbeweging heeft heus niet de didactiek en de pedagogiek uitgevonden.

Carlos Martens

Meer informatie

Zie website van Kenniscentrum Campus Waas: www.sint-niklaas.kahosl.be/kenniscentrum-waas/kennis/specialisatie/ Hier vind je artikels over Rousseau, Pestalozzi, Fröbel, Herbart en het Herbartianisme, Montessori.

Zie ook website: www.uni-jena.de/data/unijena_/faculties/fsv/institut_erzwi/l_s_soepaed/herbar/Pedagogen+uit+Thuringen+-+tekst.pdf Hier vind je een artikel over pedagogen uit Thüringen en hun invloed op het onderwijs in België (o.a. over Peter Petersen)

Over de "zielemoorden" in de school

"Aan de school van de tegenwoordige tijd is iets gelukt, wat volgens de natuurwetten onmogelijk moest zijn: vernietigen van een stof die eenmaal bestaan heeft. De drang naar kennis en naar zelfstandig werken, die de kinderen daarheen meebrengen, zijn in de regel na het eindigen van de schooltijd verdwenen, zonder zich omgezet te hebben in kennis of belangstelling. Dat is de uitslag als de kinderen ongeveer van hun zesde tot hun achttiende jaar hun leven op de schoolbanken hebben doorgebracht, uur na uur, week na week, kwartaal na kwartaal kennis opnemende, eerst bij theelepels, daarna bij dessertlepels en vervolgens bij eetlepels, mengsels, die de onderwijzer dikwijls bij elkaar heeft gebracht uit aanwijzingen, uit de vierde en vijfde hand opgedaan."
(Ellen Key, *De eeuw van het kind*)

Zes criteria voor een nieuwe school volgens Ferrère

1. een internaat met huiselijk karakter
2. gelegen op het platteland
3. de persoonlijke ervaring is de basis voor de intellectuele vorming
4. beoefening van handenarbeid
5. nadruk op de morele opvoeding
6. een zekere autonomie voor de leerlingen.